

II.ÚS 554/04 ze dne 11.05.2005

N 106/37 SbNU 397

Právo otce dítěte, které bylo svěřeno do péče matky, na úpravu styku s ním

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu
Jménem republiky

Nález

Ústavního soudu - II. senátu složeného z předsedy senátu JUDr. Jiřího Nykodýma a soudců JUDr. Stanislava Balíka a JUDr. Dagmar Lastovecké - ze dne 11. května 2005 sp. zn. II. ÚS 554/04 ve věci ústavní stížnosti Ing. B. M. proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 1. dubna 2004 č. j. 22 Co 80/2004-287 a rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 10 ze dne 29. září 2003 č. j. 25 P 30/2000-252, jimiž byl upraven styk stěžovatele s jeho nezletilými dětmi.

Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 1. dubna 2004 č. j. 22 Co 80/2004-287 a rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 10 ze dne 29. září 2003 č. j. 25 P 30/2000-252 se zrušují.

Odůvodnění

I.

Stěžovatel se řádně a včas podanou ústavní stížností domáhal zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí. Rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 10 ze dne 29. září 2003 č. j. 25 P 30/2000-252 bylo ve věci péče o nezletilé O. a M. M. určeno, že otec (stěžovatel) je oprávněn stýkat se s nimi každý sudý kalendářní víkend v roce v neděli od 9:00 do 18:00, každý týden ve středu v době od 15:00 do 18:00, každý lichý kalendářní rok v době jarních prázdnin, dále vždy dne 26. 12. od 9:00 do 18:00 každého roku a v době letních po dobu dvou týdnů, jejichž termín je otec povinen matce sdělit doporučeným dopisem vždy nejpozději do 30. 4. každého roku. Dále bylo rozhodnuto o způsobu předávání nezletilých mezi rodiči a o náhradě nákladů řízení. Jak uvedl soud prvního stupně v odůvodnění, vycházel při úpravě styku dětí s otcem v zásadě z rozsahu navrhovaného otcem, s výjimkou návrhu na styk každou neděli v měsíci a o vánočních svátcích v každém roce.

K odvolání otce i matky proti rozsudku soudu prvního stupně Městský soud v Praze rozsudkem ze dne 1. dubna 2004 č. j. 22 Co 80/2004-287 změnil rozsudek soudu prvního stupně pouze tak, že návrh otce na úpravu jeho styku s oběma nezletilými každý týden ve středu v době od 15:00 do 18:00 zamítl. V ostatních výrocích o úpravě styku a ve výroku o nákladech řízení rozsudek soudu prvního stupně potvrdil. Odvolací soud se ztotožnil se skutkovými i právními závěry soudu prvního stupně. Přestože soud prvního stupně v podstatě akceptoval způsob úpravy rozsahu styku navržený otcem, problémy přetrvávaly zejména v případě styku otce s dětmi ve středu, pokud měl otec tento den směnu od 18:00 a nebyl schopen s ohledem na mimoškolní aktivity O. zajistit předání dětí matce ve smyslu stanovené úpravy. Odvolací soud nevyhověl návrhu otce, podle kterého by se jeho styk s dětmi neuskutečňoval v pevných termínech, ale podle rozvrhu jeho pracovních směn, neboť by tím pro matku i děti vznikala určitá nejistota, která by je nutila neustále přizpůsobovat svůj program, což není v souladu se zájmy dětí.

Stěžovatel v ústavní stížnosti namítal porušení čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod (dále jen "Listina"), podle kterého je péče o děti a jejich výchova právem rodičů, a čl. 38 odst. 2 Listiny, podle kterého má každý právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům. Na úvod ústavní stížnosti podotkl, že řízení před soudy obou stupňů provázely velké problémy související zejména s protokolací výpovědí účastníků a s protokolací některých důkazů, takže rozhodnutí soudů se neopírají o pravdivé skutečnosti. Stěžovatel zdůraznil, že soudy nebraly do úvahy skutečnost, že pracuje v nepřetržitém provozu ve dvanáctihodinových směnách, přičemž soud prvního stupně v odůvodnění uvedl, že otec upřednostňuje zaměstnání oproti styku s dětmi. Takové odůvodnění nemá

žádné opodstatnění, neboť stěžovatel je v takovém věku, že si nemůže dovolit opustit zaměstnání s takovým příjmem. Stěžovatel dále uváděl výhrady proti odůvodnění odvolacího soudu, že matka nemá v úmyslu bránit otci ve styku s dětmi. Matka totiž účelově navrhovala styk vědoma si přítom časových možností otce, tj. zejména jeho nepravděpodobné pracovní doby. Účelově zkrácené je i tvrzení, že soud prvního stupně v podstatě akceptoval způsob úpravy rozsahu styku navržený otcem. Namítal rovněž další skutečnosti, které z provedených důkazů nevyplývaly (např. že neuvedl žádné významné skutečnosti, které by mu bránily vyzvednout děti v neděli již v 9:00 hodin, že soud prvního stupně v podstatě akceptoval způsob úpravy rozsahu styku navržený otcem atd.). Dle názoru stěžovatele soud poté, co opakovaně odmítl střídavou péči, neměl by bránit navrhanému širšímu styku otce s dětmi. Otci by nemělo být upíráno právo moci se spolupodílet na výchově vlastních dětí. Styk s dětmi jednou za čtrnáct dní považuje otec za naprosto nedostatečný a navíc ve zcela nevyhovujícím čase. Napadený rozsudek odvolacího soudu rozhodně neumožňuje široký styk otce s dětmi, ale naopak poškozuje jak otce, tak především nezletilé děti. Zdůraznil, že úprava styku pouze na jeden víkend za čtrnáct dní v podstatě odporuje čl. 32 odst. 4 Listiny, který zaručuje dětem právo na výchovu obou rodičů. Současná soudní praxe naprosto nepočítá s tím, že by otec dětí mohl pracovat v nepřetržitém provozu, o víkendech, ve střídavých dvanáctihodinových denních a nočních směnách. Jak vyplynulo ze slov sociální pracovníce (kolizního opatrovníka dětí), pokud otec nezmění zaměstnání a nepřistoupí na stávající soudní praxi, pak v podstatě nemá nárok na nic. V tomto duchu vyznívá i rozsudek odvolacího soudu, jenž umožňuje stěžovateli styk s dětmi pouze v takovém rozsahu, s nímž jednostranně souhlasí matka. Skutečnost, že stěžovatel pracuje dlouhá léta v nepřetržitém směnném provozu, je soudy zjevně považována za jeden z klíčových důkazů nezájmu o děti ze strany tohoto rodiče (v odůvodnění rozsudku soudu prvního stupně se výslovně uvádí: "...otec před širším stykem s dětmi preferuje zaměstnání"). Od stěžovatele by bylo krajně nezodpovědné, aby dal u svého zaměstnavatele výpověď a poté začal hledat jiné, vhodnější zaměstnání. Stávající soudní praxi považuje za zastaralou a nevyhovující současnému běžnému životu. Tato praxe upírá často otcům jedno ze základních lidských práv, tj. právo spolupodílet se na výchově svých dětí. Stěžovatel dále namítal upření práva na spravedlivý proces, neboť odvolací soud vycházel z nedostatečně zjištěného skutkového stavu věci, protože nepřihlížel k důkazům předloženým otcem.

II.

Pro posouzení ústavní stížnosti si Ústavní soud vyžádal vyjádření účastníků a vedlejších účastníků řízení a dále od Obvodního soudu pro Prahu 10 předmětný spis.

Městský soud v Praze ve vyjádření účastníka řízení k ústavní stížnosti odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí. Poukázal na to, že v daném případě je v zájmu obou dětí, aby jejich styk s otcem probíhal v co možná nejširším rozsahu, jemuž na straně dětí nic nebrání, ale vzhledem k pracovní vytíženosti otce je situace taková, že rozsah styku s dětmi se v zásadě přizpůsobuje jeho volnému času. K námitkám stěžovatele, které se týkaly problémů souvisejících s protokolací, Městský soud v Praze uvedl, že jednání bylo zcela bez problémů, proběhlo standardním způsobem a plně v souladu s procesními předpisy. Rovněž tak nelze souhlasit se stěžovatelem v tom, že v řízení před soudem došlo ke značným průtahům. Městský soud v Praze má za to, že v řízení před ním nedošlo k porušení základních práv a svobod stěžovatele.

Obvodní soud pro Prahu 10 jako účastník řízení ve vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že tvrzení stěžovatele obsažená v ústavní stížnosti se nezakládají na pravdě, o čemž svědčí obsah spisu a zejména protokoly z jednání. Soud prvního stupně připustil, že rozhodnout o styku dětí s otcem bylo obtížné z důvodu, že otec nebyl i přes opakovanou poučení soudu schopen zcela přesně a konkrétně uvést, v jakém rozsahu by byl schopen se s dětmi stýkat, což odůvodňoval nepravděpodobnou pracovní dobou a nemožností domluvy se zaměstnavatelem.

Vedlejší účastnice řízení (matka nezletilých dětí), přestože nebyla zastoupena advokátem, podala k ústavní stížnosti vyjádření, v němž vyjádřila přesvědčení, že námitky stěžovatele ohledně bránění ve styku s dětmi nemají opodstatnění. Stěžovatel se totiž v podstatě domáhal, aby soud stanovil, že se s dětmi může stýkat téměř vždy, když bude chtít. Stěžovatel přitom argumentuje nepravděpodobnou dvanáctihodinovou pracovní dobou, ale neakceptoval žádné návrhy vedlejší účastnice. Vedlejší účastnice dále uvedla, že se nedomnívá, že by byl stěžovatel v průběhu řízení omezován či jinak krácen na svých právech. Naopak mu byl dle názoru vedlejší účastnice poskytnut mnohem větší časový prostor k argumentaci, než jaký měla k dispozici vedlejší účastnice.

Vedlejší účastník řízení, Úřad Městské části Praha 15, odbor sociální péče, se svého postavení vedlejšího účastníka výslovně vzdal.

III.

Podle čl. 83 Ústavy České republiky je základním úkolem Ústavního soudu ochrana ústavnosti. Ústavní soud musí ve své činnosti respektovat jeden z hlavních principů právního státu, podle něhož státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem a to způsobem, který zákon stanoví (čl. 2 odst. 2 Listiny). Do rozhodovací činnosti obecných soudů je proto Ústavní soud oprávněn zasáhnout pouze tehdy, byly-li pravomocným rozhodnutím těchto orgánů porušeny základní práva a svobody stěžovatele chráněné ústavním zákonem. Ústavní soud tedy není vrcholnou třetí instancí v systému obecného soudnictví a není ani součástí soustavy obecných soudů. Proto mu zpravidla nepřisluší "přehodnocovat" hodnocení dokazování provedené obecnými soudy (a to ani tehdy, pokud by se s ním sám neztotožňoval), pokud jím nejsou porušena ústavně zaručená základní práva nebo svobody stěžovatele. Ústavní soud by tedy mohl hodnotit provedené důkazy jinak, než jak je hodnotily soudy obecné, jen výjimečně [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 84/94 (Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 3, nález č. 34, str. 257): "V případě, kdy jsou právní závěry soudu v extrémním nesouladu s vykonanými skutkovými zjištěními anebo z nich v žádné možné interpretaci odůvodnění soudního rozhodnutí nevyplývají, nutno takovéto rozhodnutí považovat za stojící v rozporu s čl. 36 odst. 1 Listiny, jakož i s čl. 1 Ústavy České republiky."].

S ohledem na výše uvedené Ústavní soud nepřezkoumával skutková zjištění provedená obecnými soudy, ani jejich hodnocení a z nich vyvozené právní závěry, toliko se omezil na ústavněprávní aspekty napadených rozhodnutí, tedy především na tvrzená porušení čl. 32 odst. 4 a čl. 36 Listiny. Ostatně, jak již Ústavní soud několikrát judikoval, je zásadně věcí obecného soudu zvážit podmínky svěřeni dítěte do výchovy jednoho či druhého rodiče a rozhodnout o úpravě styku.

Jak Ústavní soud dále ve své judikatuře [např. sp. zn. II. ÚS 363/03 (Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 36, nález č. 12, str. 133)] konstatoval, není z ústavněprávního pohledu možné nadřazovat modely fungování vztahů mezi oddělenými rodiči a nezletilými dětmi, které mají orgány veřejné moci zažité, nad zájem dítěte. Tyto modely, jakkoliv jsou v mnoha případech přínosné a použitelné, nemohou postihovat situaci každého jednotlivého nezletilého dítěte. Je proto věcí obecných soudů, aby při zohledňování všech konkrétních okolností daného případu a z nich vyplývajícího zájmu dítěte, který musí být vždy předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy nebo správními orgány, rozhodly o konkrétní podobě nejvhodnějšího uspořádání vztahu mezi rodiči a dětmi. Na tom nemůže nic měnit ani to, že se rodiče nejsou schopni na takovémto uspořádání sami dohodnout.

V daném případě obecné soudy upravily styk stěžovatele s jeho nezletilými dětmi nikoliv podle návrhu otce, jak v odůvodnění svých rozhodnutí uvádějí, ale právě podle určité šablony, která nerespektovala specifika případu, tedy především zaměstnání a pracovní dobu stěžovatele. Není možné, aby jeden z rodičů byl omezen na svých rodičovských právech pouze z důvodu výkonu povolání a s tím souvisejícím rozsahem a rozvrhem pracovní doby, který, byť není v současnosti výjimečný, není také úplně standardní. V citovaném nálezu sp. zn. II. ÚS 363/03 Ústavní soud vyslovil, že školní docházka nemůže být sama o sobě důvodem pro výrazné omezení styku otce s nezletilým dítětem, které je v péči matky. Rovněž tak v daném případě nelze omezení styku otce s dětmi odůvodnit argumentací, že existují problémy s předáním dětí matce v 18:00 hodin ve středu, pokud otec nastupuje noční směnu. Úkolem soudů je totiž upravit styk rodičů s dětmi, a nikoliv jej omezit či dokonce vyloučit. Lze souhlasit s tím, že v tomto konkrétním případě je úprava styku s nezletilými dětmi komplikovanější právě vzhledem k nepravidelné pracovní době stěžovatele, ale soudy musí nalézt takové řešení, které nebude omezovat právo stěžovatele zaručené čl. 32 odst. 4 Listiny. Styk otce s dětmi tak, jak jej upravily obecné soudy (jednou za čtrnáct dní pouze v neděli a dále souvisle pouze lichý rok jeden týden o jarních a každoročně dva týdny během letních prázdnin) nenaplnuje právo rodičů podílet se na výchově svých dětí a je porušením citovaného ustanovení Listiny. Podle přesvědčení Ústavního soudu zájem dítěte vyžaduje, aby se na jeho výchově výrazněji podílel i otec - tedy prvek mužský - který je schopen napomáhat dítěti vhodnou formou i se školní prací a nezastupitelným způsobem se podílet na jeho postupně se vyvíjející životní orientaci.

Nelze samozřejmě také na druhé straně připustit, aby úprava styku závisela pouze na libovůli či na momentálních možnostech a ochotě či neochotě jednoho z rodičů (ať již otce nebo matky). Právě proto, že mezi rodiči není možná dohoda o úpravě styku, je třeba, aby byl styk rodičů s dětmi upraven podle určitého řádu, a nikoliv ad hoc, jak navrhoval stěžovatel v odvolacím řízení (např. podle rozvrhu jeho pracovních směn).

Stěžovatelem namítané porušení práva na spravedlivý proces, kterého se měl dopustit soud prvního stupně, když při jednání dne 1. října 2001 nemohl být přítomen právní zástupce stěžovatele, jenž se omluvil z důvodu nemoci, nemá opodstatnění, neboť po uvedeném datu proběhla celá řada dalších jednání již za účasti právního zástupce a tato případná vada mohla být zhojena později.

Rovněž tak námitka stěžovatele, že o jednání Městského soudu v Praze konaném dne 1. dubna 2004 se dověděl až s odstupem více než tří měsíců, nemá opodstatnění. Jak vyplývá z vyžádaného spisu, byl o tomto jednání vyrozuměn právní zástupce stěžovatele (tehdy JUDr. M. B.), který také byl u tohoto jednání přítomen a vyjadřoval se v řízení za stěžovatele.

Ze shora vyložených důvodů Ústavní soud shledal ústavní stížnost opodstatněnou. Proto jí vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, zrušil napadená rozhodnutí.